

YÜKSELEN
TREND

Tanımadiğından NEFRETE ETMEK

Azınlıkların, farklı milliyetlerden, dinlerden kişilerin, eşcinsellerin, kadınların ortak yanlarından biri; maruz kaldıkları dil. Yani 'nefret söylemi'. Sosyal medyanın hayatımıza girmesiyle kendini daha fazla açığa vuran bir problem... Konu hakkında bir otorite kabul edilen Profesör Yasemin Inceoğlu'yla konuşup, bazı isimlere kavramın kendileri için ne ifade ettiğini sorduk.

EYÜP TATLIPINAR
eyup.tatlipinar@aksam.com.tr

Bir süredir karşımıza sıklıkla çıkan bir kavram var; 'nefret söylemi.' Politikadan futbola, medyadan magazine hemen her alanda bu kavramın kapsamına giren birtakım ifadelerle karşılaşyoruz. 'Ülkeyi terk etmesi istenen' azınlıklar, 'hadleri bildirilen' farklı ülkeler, hor görülen kadınlar, ortalıkta görünmesi istenmeyen eşcinseller... Bu dilden payını alan grupların da; uğradıkları hakaretlerin listesi de epey uzun. Sosyal medyanın hayatımıza girmesiyle bu nefret söylemiyle daha fazla karşılaşır olduk. Nefret etmek insanların kendilerini göstermenin, var etmenin kolay bir yoluna; kimliğin bir parçasına dönüşmüş durumda.

Manzarayı konunun otoritelerinden kabul edilen, 'nefret söylemi' hakkında çalışmalar yürütmüş, Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi öğretim üyelerinden Profesör Yasemin Inceoğlu'yla konuştuk. Farklı alanlarda bazı tanınmış isimlere bu kavramın kendileri için ne ifade ettiğini sorduk...

NEFRETTİN BİÇİMLERİ

■ **Nefret söylemi kavramını nasıl tarif edebilirsiniz?**

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 'nefret söylemi' hakkında 1997'de aldığı bir tavsiye kararı var. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AIHM) de bu tavsiyeye uyuyor. Nefret söylemi orada, "yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve hoşgörüsüzlük temelli nefret biçimlerini yayan, teşvik eden, haklı gösteren her türlü ifade biçimi" sözıyla tanımlanmış. Nefret söylemi abartma, çarpıtma, küfür, hakaret, aşağılama, şeytanileştirme, simgeleştirme kategorilerinden gerçekleşiyor.

■ **Genellikle hangi durumlarda, kimlerden, neden nefret eder insanlar?**

Öfke veya korku duyduğu kişilerden, 'potansiyel tehlike' gördüğü ve 'öçüleştirdiği' gruplardan... Çoğu zaman hiç tanımadığı ama sırf kendisine benzemediği ve 'farklı' olduğu için diğer insanlardan...

■ **Yeni ortaya çıkmış bir kavram mı?**

Kavramın ortaya çıkışı 1980'lerin ortalarına rastlıyor. Eleştirel söylem analisti Hollandalı Van Dijk, toplumda zihinsel denetimi sağlamanın yolunun 'söylemi' denetlemek ya da bizzat üretmekten geçtiğini söyler. Bir milattan bahsetmek doğru olmaz ama dünyaya yabancı düşmanlığının, ırkçılığın artması, azınlıklara karşı uygulanan şiddetin ivme kazanmasıyla daha çok karşılaşıyoruz. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 1997'deki kararı da bir dönemeç.

■ **Kavramı çok duyuyoruz; gereğinden fazla mı kullanıyoruz?**

Gereğinden fazla kullanılmıyor ama yanlış yerlerde kullanıldığını görüyoruz. Herkesin birbirini nefret söylemi üretmekle suçlaması kavramı

itibarsızlaştırıyor, ifade özgürlüğüne gereksiz kısıtlamalar getirilmesine neden oluyor.

■ **Nefret söylemi-ifade özgürlüğü ilişkisinden söz edebilir misiniz?**

Tartışmalı bir konunun nefret söylemi kapsamına girdiğini iddia ettiğiniz yerde, ifade

özgürlüğü ihlaline ilişkin eleştiriler gündeme geliyor. ABD'yi örnek verelim... Düşünce özgürlüğüne vurgu yapılarak, özgürlüğe ancak 'şiddeti teşvik etme' durumlarında kısıtlama getirileceği belirtiliyor. Her özgürlük gibi ifade özgürlüğünün de bir norm alanı mevcuttur. Örneğin çocuk pornografisinin ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesi imkânsızdır. İfade özgürlüğü yalnızca lehte olduğu kabul edilen veya zararsız, ilgilenmeye değmez görülen bilgi ve düşünceler için değil, aynı zamanda devletin ya da nüfusun bir bölümünün aleyhinde olan çarpıcı, şoke edici, rahatsız edici bilgiler için de uygulanır. Bunlar nefret söyleminin kapsamına girmez. Ancak nefret söylemi niteliğindeki ifadeler de sert eleştiri sayılmıyor ve koruma görmüyor.

■ **Türkiye'de durum nasıl? Hukukta bir karşılığı var mı?**

Ülkemizde nefret söylemi yasası yok. Nefret Suçları Yasası Kampanya Platformu'nun hukuk çalışma grubu, halen yürüttüğü çalışmanın sonucunu TBMM'ye sunacak. Bilirsiniz bizde 216. madde var ('Halkı Kin Ve Düşmanlığa Tahrir ve Aşağılama' başlıklı madde); ne yazık ki iyi işlemiyor ve çoğu zaman adeta geri tepiyor. Bu bakımdan nefret suçları yasasının çıkmasına Türkiye'nin acil ihtiyacı var. Böylelikle insanlar yalnızca Kürt, Ermeni, Rum, Yahudi, Alevi, eşcinsel gibi kimliklere sahip oldukları için şiddete ve suça maruz kalmayacaklar.

SOSYAL MEDYA TETİKÇİLİĞİ

■ **Sosyal medyanın 'nefret söylemi' açısından özel bir önemi var mı?**

Hızlı yayılım, etkileşimsellik gibi özellikleri nedeniyle nefret söylemi çok kolay üretiliyor. Bir yandan kişi belirli bir gruba aidiyeti yüzünden aşağılanıyor, hedef gösteriliyor. Diğer yandan nefret söylemi üreten gruba güç ve önem atfediyor. Bu açıdan sakıncalı. Bazı gruplar bu yolla kendi değerlerini artırma yanılsaması içinde 'diğerlerini' değersizleştirme ve itibarsızlaştırma sürecine müdahil oluyorlar.

■ **Nefret söyleminin trend olma durumundan söz edilebilir mi?**

Evet, özellikle de 'hayali cemaatlerin' yaratıldığı sosyal medyada tehlikeyi olabiliyor. İnsanlar birbirlerine gaz vererek ırkçılığı, şiddeti körükleyerek belli grupları hedef alıyorlar. Resmen tetikçilik yapılıyor. Bu her zamanda çok sistematik, planlı programlı yapılmıyor ama adeta linç kampanyasına dönüşebiliyor, dikkatli olmak lazım.

■ **Nefret söylemi günümüz için kaçınılmaz, engellenemez bir kavram mıdır?**

Engellenebilir ve engellenmelidir de. Devletin ideolojik aygıtlarına çok iş düşüyor. Ders kitaplarının müfredatı tekrar gözden geçirilmeli. Sivil toplum kuruluşları nefret söylemini rapor etmeli. Demokrasilerde desifre etmek önemli... Öncelikle siyasiler, kanaat önderleri ve medya nefret üretmekten kaçınmalı. Pozitif örneklerin yaratılması ve teşviki sağlanmalı. Sosyal medyada nefret söylemi içeren içerikler, şikâyet et mekanizmasıyla kaldırılmalı. En önemlisi, hukuki bir düzenleme gelmeli ki özendirici olmaktan çıksın.

BEN DE MARUZ KALDIM

■ **Siz, nefret söylemine maruz kaldığınız durumlar yaşadınız mı?**

Evet, yaşadım. Ne yazık ki 'biz' kimlik tanımının dışına çıkıp toplumda ötekileştirilenlerin haklarını korumaya başladığınız zaman otomatikman siz de vatanını, yurdunu sevmeyen bir hain, lezbiyen veya gâvur olarak nitelendiriliyorsunuz. Açıkçası şaşırmadım. Çok gerekmedikçe de bir tepki verme gereksinimi duymadım. Ancak durumun ciddiyeti ve de en önemlisi vahametini anlamak açısından yaşadığım deneyimler benim için önemli.

Banksy'nin Florida'daki bir çalışması.

Bariş ve sevgi kavramlarının simgelerde kalmama, şu zamanlarda yaygınlaşan nefret söyleminin önüne geçilebilme ihtimali var ama ciddi bir çaba gerekiyor.

BANA ÇOK AYIP ETTİLER

Yazar Ayşe Kulin

■ **LGBT'nin (Lezbiyen, Gay, Biseksüel Topluluğu), her yıl homofobik söylemlerde bulunan kişilere verdiği 'Hormonlu Domates Ödülü' var. Bu yıl yazarlar kategorisinde 'Gizli Anların Yolcusu' romanınız nedeniyle size verildi ödül. Ne düşünüyorsunuz?**

Bence çok ayıp ettiler çünkü ben homofobik değilim. Çok sevdiğim, çok değer verdiğim onlarca eşcinsel dostum var. Bana bu ödülü layık görenler, kitabımı okumak zahmetine katılsalar, iddia ettikleri gibi eşcinsellerin yaşamını anlatmadığım için yaşam tarzlarını yanlış aksettiremeyeceğimi bilirdiler! Ben sadece orta yaşı geçmiş, evli ve çocuklu bir adamın genç bir eşcinselle aşık oluşunun hazin hikâyesini yazdım. Sonra ne oldu? İşin kolayına kaçan bir köşe yazarı, başka bir gazetede çıkan bir röportajdan cümleler cımbızlayarak hakkımda bir yazı döşendi. Elbette kitabı okumadan! Nitekim düşüncesizce yazdığı yazı yüzünden, kitap okumaya üşeneler, bu köşe

yazısından yola çıkarak sanal medyada bir fırtına yarattılar ve sonuçta eşcinsellerle hiç bir sorunu olmayan bir insana homofobi ödülü verdiler. Canları sağ olsun! Ben yine de elime lolipopumu alarak, LGBT hakları için Taksim'den Tünel'e kadar yürüdüm.

■ **Nefret ettiğiniz birileri var mıdır?**

Edebiyat dünyasında yazarların nefret suçu işlemesi mümkün değil, çünkü yazarlar bir toplumun ezilen kesitlerini temsil etmiyorlar. Birbirlerinden nefret ettiklerini de sanmıyorum. Ben şahsen kimseden nefret etmiyorum.

■ **Sizden nefret edildiğini düşünür müsünüz?**

Bugüne kadar bana haksızlık etmiş olan insanlardan dahi nefret etmeyi beceremedim. Benden nefret eden birilerinin olduğunu da düşünmüyorum. Beni sevmeyen, benden hoşlanmayan birileri mutlaka vardır ama 'nefret' çok büyük bir kelime! Ben kimseye bilerek, isteyerek bir kötülük etmedim ki, benden nefret etsinler!

KÖŞE YAZARLARINA MAKAS İŞLEMELİ

Sabah Gazetesi Ombudsmanı Yavuz Baydar

■ **Daha çok neden nefret ediliyor medyada?**

Milliyetçilikten kaynaklanan nefretler en yaygını. Ermenilerden Kürtlere, Araplardan ABD'lilere kadar uzanan yaygın bir nefret dili var. Yüksek eğitim sahibi bir milletvekili cumhurbaşkanına "Ermeni dölü" diyor ve ortalık ayağa kalkmıyorsa, diğerleri de çekinmeden yapar. Romanlar, eşcinseller, transseksüeller, hayat kadınları, hatta engelliler de bu dille muhatap oluyorlar.

■ **Neden yaygın bu dil?**

İçselleştirilmiş bir 'üstün Türkçülük' olduğu için, farkında olmama çok yüksek boyutta. "Bunu böyle nasıl ifade edebilirsiniz?" diye sorduğunuzda size bön bön bakılmasının bir başka izahı olamaz. Hep öyle görmüş, öyle öğrenmiş. Tarihini sorgulamamış, okulda fikrini serbestçe öne sürmesi engellenmiş, evrensel insani değerler müfredatında pek yer almamış.

Tabulara dokunmama konusunda ayrıca uyarılmış, korkutulmuş, düzene ayak uydurarak ayakta kalmayı sanat haline getirmiş.

■ **Bu söylem köşe yazarlarına uzanıyor mu?**

Evet. Maalesef öyle. Ama sorun kısmen köşe yazarında. Asıl sorumluluk bu yazılara bakan,

yayınlayan editörlerde. Normal bir medyada ırkçılık, şiddete övgü, nefret yaparak kıskırtmaya izin verilmez. Ama bizde çok yanlış bir şekilde köşe yazıları editöryal denetim dışıdır. Noktasına dahi dokunulmaz, dokundurtulmaz. Hâlbuki nefret söylemi gibi bir alanda, editöryal büyüteç ve makas işlemelidir. İşlemiyor.

■ **Çözüm için başka önerileriniz...**

Kurum içi eğitim. Kendini merkezde gören tüm medyanın tek tek yayın kuralları hazırlaması. Bunlara uymanın, istihdam edilirken imzayla taahhüt edilmesi... Genel yayın yönetmenlerinin 'etik kırmızı çizgiler' konusunda bilgi ve kararlılık sahibi kişiler olması ve onların köşe yazarlarına da bunu açıkça bildirmesi.

TOPLUMUN 'NEFRİT' SORUNU VAR

AKŞAM Pazar yazarı 'terzi yamağı' Barbaros Şansal

■ **Ne düşünüyorsunuz bu kavram hakkında?**

Nefret sorununu, 'nefrit' sorunu olarak görüyorum, yani böbrek iltihaplanması nedeniyle işeyememek gibi...

Toplum olarak bu hastalığa yakalanmışız; tartışamadığımız, mücadele edemediğimiz için nefret ediyoruz.

■ **Nefret söylemine maruz kaldınız mı?**

Çok fazla... Askerlik için, eşcinsellik nedeniyle 'psikosomatik bozukluk' raporu verdiler. Bu nefretin bir belgesidir. Polis, 1980 öncesi eşcinselliğimden dolayı suçlanmı kazıtıp trenlerde sürdürdü. Daha yakınlarda ana akım medyada hedef gösterildim, yayın yasakları konuldu.

■ **Bu söyleme karşı ne yapıyorsunuz?**

Duyduklarımı değil, anladıklarımı ciddiye alıyorum. Bana yapılanları onların aczi olarak görüyorum.

BEN SADECE 216. MADDE'YE BAKARIM

Yapımcı Erol Köse

■ **Nefret söylemi kavramı sizin için ne ifade ediyor?**

Birilerini dini ve milliyeti yönünden ötekileştirmek. İrkçılık... Türk Ceza Kanunu'nda da cezası var 216. Madde'de. Ama nefret reel bir duygu, insan doğasında var. Tiyatroya gerek yok, sevgi gibi nefret de var. Mesela futbolda, Fenerbahçe-Galatasaray maçlarında kimse centilmenlik hikâyeleri anlatmasın. İki takımın taraftarı da birbirinden nefret eder. Ben sadece 216. Madde'ye bakarım, oraya girmemeye çalışırım.

■ **216. Madde'den başka sınırlar var mı?**

Hakaret etmek eziktir bana göre. Bana Hülya Avşar'ı soruyorlar mesela. Hakaret etmek yerine "Ölülerin arkasından konuşmam" diyorum. Zekice,

bir sitem var, zamanında ona hayran kalmış birinin hayal kırıklığı var. Çok ağır laf olabilir ama hakaret değil. Zekice olduğu sürece karşı değişim böyle laflara.

■ **Siz nefret söylemine maruz kaldığınızı düşünüyor musunuz?**

216. maddenin sınırları kapsamında bana

söylenlere ya da hakaret edenlere dava açsaydım binlerce davam olmuştuk şimdi.

■ **En çok nasıl tepkilerle karşılaşıyorsunuz?**

En çok küfür ve tehditle karşılaşıyorum, "Oraya gelirmesen döverim" diyor mesela. Klavye delikanlılığı var. Twitter'da yazıyor, hakaret ediyor yanıma gelince de fotoğraf çektikime, imza almak istiyor. Laf çakarak rahatlıyor, bazen laf çıktığı insanı kısıyorlar. Bir yerde görmüştüm; 'Ünlülere laf çakma hastalığı' diye bir hastalık tanımlamışlar.

KOLTUĞU VE MAÇI KAZANMANIN YOLU

Eski hakem ve spor yazarı Selçuk Dereli

■ **Epey süre hakemlik yaptınız, 'nefret söylemi'nin futbol sahasındaki yansımaları hakkında ne düşünüyorsunuz?**

Türkiye'de 22 yıl hakemlik yapıp da nefret söylemiyle karşılaşmayan kimse yoktur. Yöneticiler hakemi ve futbolcuyu beğenmez, her türlü aşağılamada bulunur; futbolcu 'ömrünün sonuna kadar o takımın formasını giymem' der... Bu durum taraftara da katlanarak yansır.

■ **Bu durumdan bazı kişileri, kurumları, makamları daha fazla sorumlu görüyor musunuz?**

Farkındalar ama önlem almak işlerine gelmiyor. "Kim ne kadar bağımsız o kadar fazla kazanma ihtimali olur" diye düşünüyor. Koltuğu da, maçı da...

En çok yöneticileri sorumlu görüyorum. Kendi taraftarlarına mesaj veriyorlar; "Ben bu takımı seviyorum, bu takım için de her şeyi yaparım" mesajı. Bunu da başka kişileri, takımları aşağılayarak yapıyorlar. En kolay yolu bu... Taraftar da o yöneticinin işaret ettiği kişilere, takımlara karşı nefret duyuyor, onların kendilerine

haksızlık yaptığını inanıyor.

■ **Yöneticiler nefrete yol açtıklarını fark etmiyorlar mı?**

Farkındalar ama önlem almak işlerine gelmiyor. "Kim ne kadar bağımsız o kadar fazla kazanma ihtimali olur" diye düşünüyor. Koltuğu da, maçı da...

Yasemin Inceoğlu